

УДК 316.77 : 070 : 654.195 : 314.743

ДО ПИТАННЯ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО РАДІО У СВІТОВОМУ МЕДІАСЕРЕДОВИЩІ

Т. С. Гиріна

*Київський національний університет імені Т. Шевченка,
вул. Мельникова, 36/1, Київ, 04119, Україна*

На основі аналізу фактичних даних зібраних під час моніторингу пресових видань української діаспори Канади, США, Німеччини запропоновано періодизацію розвитку українськомовного радіо у світовому медіасередовищі. Етапи становлення радіомовлення українською на материковій Україні викладені у науковій літературі, а також результати проведеного дослідження його закордонного сектору засвідчили паралельність процесу поступу аж до моменту набуття Україною незалежності. Констатовано, що попри високі очікування еміграції у перші роки, від 1997 р. відчутна тенденція до автономізації діаспорного радіомовлення, де активізувався процес зосередження на внутрішніх проблемах. Деяко послаблювалася тенденція в буремні роки революційних подій на Батьківщині у 2004–2005 рр. та 2013–2014 рр., утім надалі вона залишається не змінною.

Ключові слова: історія радіомовлення, світове медіасередовище, трансформація, українськомовне радіо.

Постановка проблеми. Комплексна проблема сприйняття історії українськомовного радіо як надбання виключно внутрішнього медіапростору України, а також діяльності окремих редакцій зарубіжних радіостанцій, якою вона досі розглядалася, зокрема і в наукових роботах, не сприяє системному усвідомленню значення живого промовленого слова зверненого до українців цілого світу. Послугуючись надбаннями теоретиків радіосправи у розрізі його історії ми розширимо проблемну сферу відображення українців засобами радіо до рівня глобального інформаційного простору, виклавши його через призму трансформаційних процесів у галузі в історичній хронології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тільки в незалежній Україні починають з'являтися наукові роботи з яких дізнаємося про потужний рух опору, який демонстрували протягом свого існування підпільні українські радіостанції. Про радіомовлення українського підпілля вже написані статті В. Мороза, В. Макара, К. Ющенко та ін. Спогади «учасника збройної боротьби українського підпілля — радиста Петра Кекіша, які охоплюють один із найактивніших періодів з історії повстанської армії (1944–1945 рр.)», що видрукувані у 2015 р. за упорядництва С. Волянюка [3] є поки що поодиноким свідченням не дослідженого досі повною мірою масиву підпільного українського радіомовлення. Водночас такі праці презентують українськомовне радіо не лише як складову світового надбання

у галузі, а й засвідчують його потенціал, конкурентність та інтерес на глобальному рівні. Цінними для нас є праці Л. Обух, кандидата мистецтвознавства, яка в рамках вивчення провідних тенденцій української музичної освіти західної діаспори [5] розглянула українські медіа в регіоні як запоруку інтеграції та популяризації українства у світі. Окремих аспектів аналізованої тематики стосуються роботи О. Бажана, О. Богуславського, Т. Веремчук, В. Даниленка, Р. Дрозда, В. Ковпак, Л. Луцюка, Н. Медведчук, А. Сімашової, П. Тими, Є. Штендера, О. Щерби та ін. Оглядово в них наявні окремі згадки та фрагментарні оцінки ролі українськомовного радіо у різних соціальних чи політичних процесах, утім цілісного спеціалізованого дослідження досі проведено не було.

Джерелознавче дослідження цього питання, з одного боку, обмежене не чисельними мемуарами безпосередніх учасників радіопроцесу, як-то книговидавця та медіаменеджера М. Сурмача [8] чи радиста П. Кекіша [3], спеціальними енциклопедичними виданнями [9] та друкованою періодикою того часу, з іншого, відкрите для пізнання допитливим пошукачам завдяки збереженню документальних свідчень, згадок про унікальні прямоефірні радіопроекти, записів яких до наших днів не збереглося. Етапи становлення, засади діяльності, жанрова поліфонія, комерційний потенціал та плеяда активних талановитих натхненних радіопродуцентів, які ми виявили та дослідили за підсумками детального моніторингу друкованої періодики різних років.

Мета статті — на основі моніторингу пресових видань української діаспори Канади, США, Німеччини викласти періодизацію розвитку українськомовного радіо у контексті глобального поступу в медіасекторі в ХХ — початку ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Осмислення історії українськомовного радіо продукovanого діаспорою у світі в історичній ретроспективі передбачало дослідження друкованої періодики різних років. Вона зберігає свідчення не лише наявності, тематики українських годин в ефірі місцевих радіостанцій, а й в окремих випадках, містить документальні дані про зміст, успіх та виклики з якими стикалися ці радіоініціативи. Щодо звертання до тематики радіо на сторінках канадських журналів «Молода Україна» (досліджено 1953–2001 рр.), «Нові дні» (1950–1991 рр.); видавничих органів Українського Народного Союзу — щорічний «Альманах Українського народного Союзу» (проаналізовано 1928–2017 рр.) та українського щоденника США «Свобода» (вивчено 1922–2015 рр.), німецької газети «Наша думка» (1948 р.) проаналізовано 14500 чисел видань. Це дало можливість документально підтвердити наявність українськомовних радіоініціатив в радіопросторі 32 країн світу.

За маркерами назви ініціативи, міста та країни створення, спонсора чи іншої фінансової бази проекту, його типу, за формою та змістом, днем та часом трансляції, періодичності, назви радіостанції (зокрема території її покриття, та типу поширення сигналу — АМ, FM), короткого опису із зазначенням конкретного джерела отримання інформації про нього проаналізовано 590 радіоініціатив. Усі праці згруповано за часовим інтервалом виявлених згадок про них, що спільно з окремими свідченнями присутності у радіопросторі дало змогу охопити 1922–2017 рр. Про-

ведене дослідження зробило можливим зібрати та систематизувати інформацію про радіопродуцентів, за окремими винятками, не згадуваних досі в українському інформаційному середовищі. Імена 297 радіоактивістів та короткий опис внеску кожного у розбудову глобального українськомовного радіопростору вважаємо відправною точкою для подальших досліджень у галузі, які, безумовно, засвідчать роль українців у розвитку світового радіо.

Етапи становлення радіомовлення українською на материковій Україні викладені у науковій літературі, а також результати проведеної розвідки глобального інформаційного поля засвідчили паралельність процесу його поступу аж до моменту набуття Україною незалежності. Надалі, попри високі очікування еміграції у перші роки, від 1997 р. відчутна тенденція до автономізації діаспорного радіомовлення, де активізувався процес зосередження на внутрішніх проблемах. Дещо послаблювалася тенденція в буремні роки революційних подій на Батьківщині у 2004–2005 рр. та 2013–2014 рр., утім надалі вона залишалася незмінною.

На основі аналізу фактичної інформації періодизацію розвитку українськомовного радіо у світовому медіасередовищі поділяємо на такі етапи:

I етап 1922–1929 рр. — зародження перших неперіодичних радіоініціатив у формі музичних радіоаудіцій в ефірі місцевих не потужних радіостанцій. Відсутність методики підготовки, досвіду зі створення на противагу сакралізації «живого» слова для українців у ці роки стало випробуванням на міцність та впертість, яке було успішно пройдено, про що свідчать його успіхи в наступні роки;

II етап 1930–1938 — роки появи перших періодичних програм. «Золотий вік» радіо в українськомовному секторі характеризувався розквітом жанрових форм, які відображалися зазвичай в музичних, релігійних радіопрограмах, радіовиступах та рекламних зверненнях (у США);

III етап 1939–1945 рр. — роки Другої світової війни позначені сповільненням розвитку українськомовного радіо, як і сектору загалом. Тематичні акценти глобального інформаційного простору зміщені в бік мілітаризації суспільства, практично перестали виникати нові програми, натомість радіо стало основним джерелом отримання оперативної інформації про події на фронті;

IV етап 1946–1954 рр. — на фоні подальшої популяризації телебачення нові українськомовні радіопрограми з'являлися рідше, утім більшість раніше створених продовжували транслюватися в ефірі. Відчутно збільшився відсоток розмовних програм, концерти українською музики транслювали рідше, натомість Служби Божі збереглися в ефірі, особливо в періоди Різдва та Великодніх свят. Радіо залишалося важливим інструментом звернення до українців в СРСР, оскільки переслати повідомлення на коротких хвилях легше ніж телевізійний сигнал. Про подальшу інституціоналізацію радіопростору свідчить організація «Першої радіоконференції у Нью-Йорку» [7, с. 3], а про демократичність та відкритість — проведення конкурсу «на написання статей для радіопередачі» [1, с. 3] з призовим фондом \$500;

V етап 1955–1990 рр. характеризувався стагнацією в українськомовному радіопросторі зарубіжних країн. Нових програм практично не створювали, проте радіо залишалося джерелом для обміну інформацією на міжнародному рівні (особливо

цінними були двосторонні радіопередавання через «залізну завісу»). У ці роки користувалися популярністю радіоефіри для груп спеціального зацікавлення: гумористичні (Австралія, 1987 р.), для дітей («Мистецька радіoproграма», США 1956 р.) та жінок («Пісня України», Канада 1959 р.), мистецькі («Карпатська Культурна Година», США 1957 р.), політичні (Аргентина 1959 р., «Пісня України», Канада 1959 р.), рекламні (США, Парагвай 1963 р.), релігійні («Голос правди» США, 1959 р.), спортивні («Українська Спортова Програма», США 1955 р.), студентські (Аргентина 1961 р., США 1963 р., 1965 р., «Студентський Голос» США, 1972 р.), зачитувалися та транслювалися аудіокниги, радіорецензії (Австралія, 1986 р.), готували спецпроекти (США 1957 р.) транслювали мітинги, телефонопередачі / телевізійно-радієві програми («Діалог з модерною Людиною» США, 1968 р.). Для журналістського середовища щорічно проводили «Раут Української Преси і Радіо» та конкурс краси «Міс Українська преса і радіо» (Канада, США) тощо;

VI етап 1991–1996 рр. — проголошення незалежності України в радіопросторі української діаспори стало потужним імпульсом надії на інтеграцію з материковим медіасередовищем. Центр розвитку українського радіомовлення у ці роки перенесено в Україну. На початку 1990-х рр. новітньою формою взаємодії стали радіомости. Так, в 1991 р. під час радіомосту «Київ–Вашингтон» обговорили тему Чорнобильської катастрофи [7, с. 1]. З роками українці з інших країн дедалі частіше помічали протилежні їхнім україноцентричним поглядам в материковому радіопросторі тяжіння до проросійських настроїв. Це, а також квота державна політика у напрямі єднання світового українства, періодичні проблеми з поширенням радіопередавань з України на окремі райони Північної Америки [8, с. 13] не в останню чергу мало наслідком відособлення зарубіжного українськомовного радіо з подальшою переорієнтацією його слухачів на внутрішній контекст;

VII етап 1997–2017 рр. У 1997 р. в Канаді створили першу в діаспорі повноцінну українськомовну радіостанцію «UBN (Ukrainian Broadcasting Network)» [4, с. 13]. З поширенням інтернет-технологій кількість таких проектів значно збільшилася, вони стали доступнішими в усьому світі. Радіoproграми в ефірному радіомовленні представлені, проте відчутно, що їхня аудиторія — люди старшого віку. В українськомому материковому інформаційному просторі практично немає інформації про закордонні радіoproекти, немає підтримки таких ініціатив і з боку держави. Без жодних перешкод, проте й без стимулів до розвитку українськомовне радіо на різних кінцях світу продовжує залишатися непоміченим Батьківщиною.

З іншого боку, трансформаційний поступ українськомовного радіо у різних країнах є свідком історичних трансформацій цього соціального інституту на місцях. Включеність у процес, розвиток в умовах та за законами кожної країни робить його невід’ємною складовою культурного надбання цих держав, а отже, належить не тільки українцям.

Висновки. Українці як глобальний народ на різних континентах не лише поколіннями зберігають національну ідентичність, а й створюють громадські осередки, які виконують інтегруючу та функцію комунікації як всередині групи, так і поза її межами. Високоструктуровані, активні, соціально відповідальні громади

українців заслуговують на повагу населення на місцях, на Батьківщині ж вони часто забуті, штучно автономізовані та не почуті. Українськомовне радіо досі жодного разу не сприймали науковці як завершену систему, адже без свого закордонного сегменту таким воно бути не може. Отже, вирішення системної проблеми осмислення потенціалу українськомовного радіо як конкурентного партнера в міжнародному мультинаціональному медіапросторі в умовах трансформації та конвергенції потребує осмислення його історичних трансформацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Американський Комітет для визволення України від большевизму оголошує конкурс на написання статей для радіо-передачі. *Український тижневик «Свобода»*. 1954. № 74. С. 3.
2. Гнідь Б. Радіопередач з України немає. *Український тижневик «Свобода»*. 1999. № 6. С. 13.
3. Кекіш П. Спогади радиста УПА. Торонто-Львів: Літопис УПА, 2015. 153 с. (Літопис УПА). («Поії і Люди»; 30).
4. Коцюбинчик І. Про українське радіо в Америці. *Український тижневик «Свобода»*. 1998. № 25. С. 13.
5. Обух Л. Провідні тенденції української музичної освіти західної діаспори (початок ХХ–ХХІ ст.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури (мистецтвознавство)». Львів, 2014. 18 с.
6. Радіо-міст Київ–Вашингтон обговорює Чорнобиль. *Український тижневик «Свобода»*. 1991. № 84. С. 1, 4.
7. Соколишин О. Об'єднаний комітет поширює свою діяльність. *Український тижневик «Свобода»*. 1954. № 177. С. 3.
8. Сурмач М. Історія моєї «Сурми». Спогади книгаря. Нью-Йорк: Сурма, 1982. 197 с.
9. Українці в Австралії. Енциклопедичний Довідник / Шумський В., Шумський М., Богацький Л. та ін. Сідней: Вільна Думка і Товариство Збереження Української Спащини в Австралії, 2001. 673 с.

REFERENCES

1. Amerykanskyi Komitet dlia vyzvolennia Ukrainy vid bolshevyzmu oholoshuie konkurs na napysannia statei dlia radio-peredachi. (1954): Ukrainskyi tyzhnevuk «Svoboda», 74, 3 (in Ukrainian).
2. Hnid, B. (1999). Radioperedach z Ukrainy nemaie: Ukrainskyi tyzhnevuk «Svoboda», 6, 13 (in Ukrainian).
3. Kekish, P. (2015). Spohady radysta UPA. Toronto-Lviv: Litopys UPA, 153 s. (Litopys UPA). («Poi i Liudy»; 30) (in Ukrainian).
4. Kotsiubynchuk, I. (1998). Pro ukrainske radio v Amerytsi: Ukrainskyi tyzhnevuk «Svoboda», 25, 13 (in Ukrainian).
5. Obukh, L. (2014). Providni tendentsii ukrainskoi muzychnoi osvity zakhidnoi diaspory (pochatok XX–XXI st.) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. mystetstvoznavstva : spets. 26.00.01 «Teoriia ta istoriia kultury (mystetstvoznavstvo)». Lviv (in Ukrainian).
6. Radio-mist Kyiv–Vashynhton obhovoriuie Chornobyl. (1991): Ukrainskyi tyzhnevuk «Svoboda», 84, 1, 4 (in Ukrainian).

7. Sokolyshyn, O. (1954). Ob'iednanyi komitet poshyriiue svoiu diialnist: Ukrainskyi tyzhnevyyk «Svoboda», 177, 3 (in Ukrainian).
8. Surmach, M. (1982). Istoriiia moiei «Surmy». Spohady knyharia. Niu-Iork: Surma (in Ukrainian).
9. Shumskyi, V., Shumskyi, M., & Bohatskyi, L. ta in. (2001). Ukraintsi v Avstralii. Entsyklopedychnyi Dovidnyk. Sidnei: Vilna Dumka i Tovarystvo Zberezhennia Ukrainskoi Spadshchyny v Avstralii (in Ukrainian).

doi: 10.32403/0554-4866-2018-1-75-125-130

TO THE ISSUE OF THE PERIODIZATION OF THE UKRAINIAN COMMUNITY RADIO HISTORY IN THE WORLD MEDIA ENVIRONMENT

T. S. Hirina

*Taras Shevchenko National University,
36/1, Melnikova St, Kyiv, 04119, Ukraine
hirinatetyana@gmail.com*

On the basis of the monitoring of press releases of the Ukrainian diaspora of Canada, USA, Germany, the periodization of the development of Ukrainian-language radio in the context of global progress in the media sector in the 20th and early 21st centuries has been presented.

The analysis of actual data collected during the monitoring of press releases of the Ukrainian diaspora of Canada, the USA, Germany has become the basis for the development of the periodization of the development of Ukrainian-language radio in the world media environment. Stages of radio broadcasting in Ukrainian on mainland Ukraine presented in the scientific literature, as well as the results of the study conducted by its foreign sector have demonstrated the parallelism of the process of progress until the moment Ukraine became independent. It has been stated that despite the high expectations of emigration in the first years, since 1997 there has been a noticeable tendency towards the autonomy of the diaspora broadcasting, where the process of focusing on internal problems intensified. The tendency in the turbulent years of the revolutionary events in the Motherland in 2004-2005 and in 2013-2014 has weakened somewhat, but in the future it remains unchanged.

Highly structured, active, socially responsible communities of Ukrainians in the Motherland are often forgotten, autonomous and unheard of. The Ukrainian-language radio has never been regarded by scientists as a complete system, because without its foreign segment, it can not be like this. Therefore, solving the system problem of comprehension of the potential of Ukrainian-language radio as a competitive partner in the international multinational media space in conditions of transformation and convergence requires an understanding of its historical transformations.

Keywords: *broadcasting history, world media environment, transformation, Ukrainian-language radio.*

Стаття надійшла до редакції 21.03.2018.

Received 21.03.2018.